

ві 1928–1929 – 1944 // Зібрав П. Сениця. – Торонто, 1973. – 719 с.

7. Семінарія Св. Василя Вел. // Душпастьорь : урядовый и духовный органъ Епархіи Мукачевской. – 1924. – Роч. I. – Ч. 2. – С. 173.

8. Шепетяк О. Українські студенти в Австрії / О. Шепетяк // Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті : зб. мат. IV Міжнар. наук.-практ. конференції (у рамках IV Міжнародного конгресу світового українства). – Л. : Вид-во Львівської політехніки, 2013. – С. 464–468.

УДК 378.046-21.68:331.101-051

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗМІН У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ ФАХІВЦІВ ІЗ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ В УКРАЇНСЬКИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ (1950–2014 рр.)

Слюсаренко Н.В., д. пед. н., професор,
професор кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту
Херсонський державний університет

Кузьменко Ю.В., д. пед. н., доцент,
доцент кафедри теорії і методики
викладання природничо-математичних та технологічних дисциплін
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

У статті на основі історіографічного аналізу інформаційних ресурсів окреслено основні напрями змін, що характерні для професійної освіти фахівців із трудової підготовки на теренах України у 50-ті рр. ХХ – на початку ХХІ ст. Наведено перелік спеціальностей, за якими українські вищі навчальні заклади навчали фахівців із трудової підготовки у 1950–2014 рр. Підкреслено, що спеціальності постійно змінювалися відповідно до змін вимог суспільства в контексті оновлення функціональних обов'язків учителів трудового навчання та технологій у загальноосвітніх навчальних закладах.

Ключові слова: фахівці із трудової підготовки, період, система професійної освіти педагогічних кадрів, спеціальність.

В статье на основе историографического анализа информационных ресурсов очерчены основные направления изменений, которые характерны профессиональному образованию специалистов по трудовой подготовке в Украине в 50-е гг. ХХ – в начале ХХІ в. Предложен перечень специальностей, по которым украинские высшие учебные заведения обучали специалистов по трудовой подготовке в 1950–2014 гг. Подчеркнуто, что специальности постоянно менялись в соответствии с изменениями требования общества относительно обновления функциональных обязанностей учителей трудового обучения и технологий в общеобразовательных учебных заведениях.

Ключевые слова: специалисты по трудовой подготовке, период, система профессионального образования педагогических кадров, специальность.

Slyusarenko N.V., Kuzmenko I.V. THE MAIN DIRECTIONS OF CHANGES IN SPECIALISTS' VOCATIONAL EDUCATION OF LABOUR TRAINING IN UKRAINIAN UNIVERSITIES (1950–2014 years)

The main directions of changes are outlined in the article on the basis of historiographical analysis of the information resources, which were characteristic of specialists' vocational education of labour training on the territory of Ukraine in the period of the 50-ies of the ХХ – beginning ХХІ century. The periodization of development of the system of specialists' vocational education of labour training in Ukraine is offered. The list of specialties, by which realized specialists' training in higher educational institutions of Ukraine in 1950–2014 years, is represented. It is underlined that specialties were constantly changing according to the changes in society's demands within the context of update functional responsibilities of teachers of labor training and technology in secondary schools.

Key words: specialists of labour training, vocational education system of pedagogical staff, speciality.

Постановка проблеми. Проведений історіографічний аналіз джерельної бази (нормативно-правових документів загальнодержавного та місцевого характеру, що регулювали систему освіти, зокрема про-

фесійну освіту педагогічних працівників у 2 пол. ХХ – на поч. ХХІ ст.; архівних документів і матеріалів; нарративних джерел; електронних ресурсів) дозволив з'ясувати, що в українській історико-педагогічній на-

уці майже відсутні праці, присвячені теорії і практиці формування освітньої складової частини фахівців із трудової підготовки на теренах України у період серед. ХХ – поч. ХХІ ст., що ускладнює завдання системно простежити наступність і взаємозалежність освітніх, нормативно-процесуальних змін та інновацій у підготовці педагогів цього профілю. Становлення і розбудова системи професійної освіти педагогічних кадрів у сучасній Україні актуалізує потребу звернення до історико-педагогічних цінностей, що мають науково-практичне значення для пошуку ідей конструктивного досвіду з метою розв'язання сучасних проблем підвищення освітнього рівня фахівців із трудової підготовки нової генерації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти становлення і розвитку системи педагогічної освіти в нашій країні у різні історичні проміжки часу досліджували: О. Дубасенюк, І. Жорова, Д. Кільдеров, С. Крисюк, В. Кузьменко, А. Кузьмінський, В. Примакова, В. Сидоренко, Л. Солдунова, В. Стешенко, Б. Струганець, Г. Терещук, Д. Тхоржевський, А. Федорович, Т. Харченко, П. Худомінський, О. Червінська, М. Хітарян, В. Швидун, О. Янкович та ін.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в окресленні основних напрямів змін у професійній освіті фахівців із трудової підготовки на теренах України у 50-ті роки ХХ – на поч. ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поєднання хронологічного і проблемно-тематичного підходів дозволило запропонувати авторську періодизацію розвитку системи професійної освіти фахівців із трудової підготовки в Україні, що містить чотири періоди:

I період (1951–1958 рр.) – становлення – започаткування підготовки педагогічних кадрів до викладання предметів трудового циклу в системі післядипломної освіти; введення у вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ) нових спеціальностей, пов'язаних із підготовкою майбутніх учителів до викладання у школах трудового та виробничого навчання;

II період (1959–1983 рр.) – експериментування (1 субперіод – 1959–1969 рр.; 2 субперіод – 1970–1983 рр.) – активний пошук конструктивних шляхів формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки; відкриття загальнотехнічних факультетів, що здійснювали підготовку вчителів загальнотехнічних дисциплін і праці;

III період (1984–1990 рр.) – інтенсифікація – посилення уваги до трудового навчання і виховання учнів, а отже, і до освіт-

ньої складової частини фахівців із трудової підготовки (створення нових навчальних планів, підручників і навчальних посібників; упровадження вивчення народних ремесел, декоративно-прикладного мистецтва і художнього дизайну та ін.);

IV період (1991–2014 рр.) – модернізація (1 субперіод – 1991–2003 рр.; 2 субперіод – 2004–2014 рр.) – кардинальні зміни в підходах до формування освітньої складової частини фахівців із трудової підготовки внаслідок переходу до побудови власної національної системи освіти (відмова від домінування ідейно-політичної складової частини навчання над фаховою, перехід до багатомодульної структури та варіативності змісту тощо).

Визначення цих періодів ґрунтувалося на аналізі нормативно-правового забезпечення професійної школи, динаміці розвитку типів навчальних закладів, що готували фахівців із трудової підготовки (педучилища, педінститути, інститути удосконалення вчителів), якісні зміни мети, завдань і змісту професійної підготовки педагогів, на які впливали вимоги суспільства й соціально-економічний рівень розвитку України в різні історичні проміжки [1, с. 265].

У кожному виокремленому періоді на організацію навчального процесу у ВНЗ України і на нарощення освітнього рівня фахівців із трудової підготовки впливали такі тенденції:

- період становлення – орієнтація на нарощення трудових ресурсів для народного господарства радянської держави, політехнізація навчання;

- період експериментування – посилення практичної спрямованості навчання, залучення кваліфікованих працівників народного господарства до нарощення професійного рівня педагогів;

- період інтенсифікації – посилення уваги до трудового навчання і виховання молодого покоління внаслідок реформування загальноосвітньої і професійної школи; залучення до профорієнтаційної роботи широкого кола фахівців та громадськості; поступова переорієнтація навчального процесу на вивчення народних ремесел, декоративно-прикладного мистецтва та художнього дизайну;

- період модернізації – побудова навчально-виховного процесу на національних цінностях; упровадження проектно-технологічної діяльності та інформаційно-комунікаційних технологій; інтеграція української системи освіти в європейський освітній простір.

Аналіз змісту навчання фахівців із трудової підготовки в Україні показав, що

в 50-ті рр. ХХ – на поч. ХХІ ст. він неодноразово вдосконалювався.

До позитивних особливостей змісту навчання фахівців із трудової підготовки віднесено такі: політехнічна спрямованість, орієнтація на практику, уніфікація, технізація, технологізація, національний характер, варіативність, стандартизація, гуманітаризація та гуманізація. До негативних – ідеологічне забарвлення, русифікація, консерватизм, регламентація, надмірне теоретизування, перенасиченість технічними дисциплінами.

Постійно оновлювалися й форми та методи навчання. У період становлення вони були переважно традиційними, а в період модернізації, окрім традиційних форм і методів, широко почали використовувати й інноваційні, що базуються на суб'єкт-суб'єктному підході до навчання, спрямовуються на розвиток творчих здібностей особистості, передбачають застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, орієнтовані на співпрацю із представниками інших країн.

Розглянемо детальніше основні напрями змін у професійній освіті фахівців із трудової підготовки в зазначені періоди.

Так, у 1950–1958 рр. розпочато підготовку педагогів для шкіл із виробничим навчанням індустріального профілю та з виробничим навчанням сільськогосподарського профілю в інститутах удосконалення вчителів. У порядку другого профілю на фізико-математичних факультетах педінститутів готували учителів фізики, основ виробництва і креслення, на природничих – учителів біології та основ сільськогосподарства. У педагогічних училищах навчали майбутніх вчителів зі спеціальності «Викладання в начальних майстернях 5–7 класів». Були розроблені нові навчальні плани і програми відповідно до введення нових комплексних спеціальностей у педінститутах (трудове та виробниче навчання як додаткові спеціальності); відбулося розширення навчальних планів технічними дисциплінами та практикумами, посилення орієнтації учбового процесу в бік політехнізації освіти; запровадження виробничої практики.

У період з 1959 по 1983 рр. відкривалися індустріально-педагогічні факультети в педагогічних інститутах; спостерігалося покращення наукової і політехнічної підготовки педагогів із позицій удосконалення політехнічної та виробничої підготовки, педагогічної майстерності з основ сільськогосподарства та основ виробництва. Для цього періоду характерні активні кроки щодо переходу до навчання у

напрямі широкого (подвійного і потрійного) профілю на фізико-математичних та природничих факультетах. Відбувалося розширення підготовки майбутніх учителів у педагогічних інститутах за спеціальностями: «Фізика, загальнотехнічні дисципліни», «Загальнотехнічні дисципліни і праця», «Креслення і малювання». У педагогічних училищах здійснювалася підготовка вчителів праці за спеціальністю «Викладання праці у 5–8 класах загальноосвітньої школи». Розширення навчання фахівців із трудової підготовки відбувалося за рахунок уведення нової спеціальності «Викладання праці і креслення у 4–8 класах загальноосвітньої школи». Активізувалися процеси підвищення кваліфікації педагогів у системі післядипломної освіти, які прийшли з виробництв (інженери, агрономи, майстри) та викладали трудове та виробниче навчання у загальноосвітніх закладах. До нарощення професійного рівня педагогів залучалися кваліфіковані працівники народного господарства, учителі з передовим досвідом роботи, наукові робітники. Для посилення практичної спрямованості навчання створювалися навчальні майстерні, лабораторії, агробіостанції, автопарки.

У 1984–1990 рр. зміни полягали в переорієнтації з кількісної на якісну підготовку вчителів праці; здійсненні підготовки фахівців широкого профілю у вищій школі, де одною з основних спеціальностей була «Загальнотехнічні дисципліни і праця»; підготовці вчителів до втілення завдань профорієнтаційної та трудової роботи з учнями; оновленні навчальних планів у контексті профорієнтації, глибокого знання науково-технічних, еколого-політехнічних та економічних основ виробництва та методики трудового навчання у класах старшої школи на професійній основі; розширенні навчання фахівців із трудової підготовки у ВНЗ спеціальностями «Креслення, малювання і праця» «Загальнотехнічні дисципліни і праця», «Праця з додатковою спеціальністю». У педагогічних училищах готували вчителів з обслуговуючої та технічної праці з додатковими кваліфікаціями: вихователь школи-інтернату, старший піонерський вождий, керівник гуртка декоративно-прикладного й образотворчого мистецтва, керівник гуртка образотворчого мистецтва, керівник гуртка технічної творчості, вихователь групи подовженого дня (школи-інтернату), організатор спортивних секцій і клубів (спеціальність «Викладання праці у 5–8 класах загальноосвітньої школи»), а також за спеціальністю «Викладання праці і креслення у 4–8 класах загальноосвітньої школи». Було введено низку навчальних

курсів, спецсеминарів, факультативів, які б відповідали різним виробничим функціям і завданням учителя трудового навчання; написано підручники і навчальні посібники з урахуванням методичних особливостей роботи вчителя трудового навчання; впроваджено в освітній процес гурткову роботу, що пов'язана з вивченням народних ремесел, декоративно-прикладного мистецтва та художнього дизайну.

Після проголошення незалежності в Україні було розпочато розбудову національної системи освіти. Тогочасна підготовка трудових кадрів уже не могла задовольнити вимог, що постійно збільшувалися, у суспільстві щодо якості робочої сили. Саме тому в системі освіти здійснюється переорієнтація професійної підготовки фахівців у бік вирішення питання розвитку трудового потенціалу держави.

Тому характерними для 1991–2014 рр. були зміни, що полягали в упровадженні концепції національного виховання та ступеневої освіти у ВНЗ; зміні підходів у системі професійно-педагогічної освіти щодо підготовки педагогів-практиків та переорієнтація ВНЗ на підготовку вчителя технологій у контексті виконання змісту освітньої галузі «Технологія» Державного стандарту базової і повної середньої освіти; побудові навчально-виховного процесу на національних цінностях; упровадженні проектно-технологічної освіти та інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес; здійсненні підготовки в педагогічних училищах і коледжах молодших спеціалістів за спеціальностями «Педагогіка і методика середньої освіти», «Трудове навчання», «Образотворче навчання та художня праця», «Майстер виробничого навчання», у вишах – спеціалістів, бакалаврів, магістрів за напрямом «Технологічна освіта» зі спеціальностей «Технічна праця», «Обслуговуюча праця», «Інформатика», «Автосправа», «Технічна та комп'ютерна графіка», «Конструювання та моделювання одягу», «Професійна освіта».

Цілком закономірно, що протягом 2 пол. ХХ – поч. ХХІ ст. постійно відбувався пошук таких спеціальностей, що були б спрямовані на підготовку вчителів технічних дисциплін, трудового та виробничого навчання, які відповідали б вимогам часу та задовольняли ринок праці.

Саме тому перелік спеціальностей, за якими педагогічні ВНЗ навчали фахівців із трудової підготовки у 1950–2014 рр., був досить широким:

1) період становлення:

1950–1954 рр. – фізика; математика; природознавство;

1955 р. – фізика і хімія; математика і креслення; природознавство;

1956–1958 рр. – фізика, основи виробництва; математика, креслення; математика, фізика; біологія, основи сільськогосподарського виробництва, хімія; біологія, хімія, основи сільськогосподарського виробництва;

2) період експериментування:

1959–1966 рр. – фізика, загальнотехнічні дисципліни; загальнотехнічні дисципліни і праця; фізика, трудове навчання; математика, креслення; біологія, трудове навчання; біологія, хімія, основи сільськогосподарського виробництва; біологія й основи сільськогосподарського виробництва; креслення і малювання;

1966–1967 рр. – загальнотехнічні дисципліни і фізика; фізика, технічна механіка; фізика, електротехніка; математика і креслення; малювання і креслення; біологія, хімія, основи сільськогосподарського виробництва;

1969–1980 рр. – фізика, загальнотехнічні дисципліни; фізика, електротехніка; загальнотехнічні дисципліни і праця; загальнотехнічні дисципліни з додатковою спеціальністю фізика; математика і креслення; малювання і креслення; біологія й основи сільськогосподарського виробництва;

3) період інтенсифікації:

1984–1988 рр. – креслення, образотворче мистецтво, праця; біологія і основи с/г виробництва; загальнотехнічні дисципліни і праця (технічна праця; обслуговуюча праця); загальнотехнічні дисципліни з додатковою спеціальністю (фізика; механізація сільського господарства; профорієнтація; інформатика і розрахункова техніка; біологія й основи сільськогосподарського виробництва);

1989–1990 рр. – загальнотехнічні дисципліни і праця; креслення, образотворче мистецтво, праця; праця з додатковою спеціальністю (механізація сільського господарства; автосправа; технічна творчість учнів; професійне навчання; інформатика і розрахункова техніка); трудове навчання; спеціалізація технічна (або обслуговуюча) праця; хімія, обслуговуюча праця; біологія й основи сільськогосподарського виробництва;

4) період модернізації:

1991–2004 рр. – педагогіка і методика середньої освіти (ПМСО). Трудове навчання. Спеціалізація: технічна праця; обслуговуюча праця; механізація сільськогосподарства; автосправа; декоративно-прикладна та технічна творчість; швейна справа; основи підприємництва; електрорадіотехніка; креслення; деревообробка; металообробка;

2010–2014 рр. – технологічна освіта. Спеціальність: технічна праця; обслуговуюча праця; інформатика; автосправа; технічна та комп'ютерна графіка; конструювання та моделювання одягу; професійна освіта; автосправа.

Висновки із проведеного дослідження. Таким чином, у кожен із виділених періодів (становлення (1951–1958 рр.), експериментування (1959–1983 рр.), інтенсифікації (1984–1990 рр.), модернізації (1991–2014 рр.)) назви спеціальностей були різними. Перелік спеціальностей, за якими здійснювалося навчання фахівців із трудової підготовки у педагогічних ВНЗ України у 1950–2014 рр., постійно змінювався відповідно до вимог суспільства та все більше спрямовувався на підготовку вчителів, які би безпосередньо займалися справою трудового навчання і виховання молодого покоління.

Професійній освіті фахівців із трудової підготовки на теренах України у 50-ті рр.

XX – на поч. XXI ст. властиві хвилеподібність, мінливість, неперервність і оновлення. Щодо організаційних аспектів та процесуально-змістової складової частини формування освітньої частини фахівців із трудової підготовки в окреслених історичних межах, то вони визначаються різноплановою детермінацією: суспільно-політичними та економічними умовами, культурними і педагогічними особливостями, які потребують більш детального дослідження. Це може бути здійснено у подальших наукових розвідках.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Слюсаренко Н. Періоди розвитку системи формування освітньої складової частини фахівців із трудової підготовки в Україні (50-ті рр. XX – початок XXI ст.) / Н. Слюсаренко, Ю. Кузьменко // Педагогічний альманах : збірник наукових праць / редкол. В. Кузьменко (голова) та ін. – Вип. 29. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. – С. 261–267.